

Фінансове забезпечення інтенсифікації процесів відтворення на підприємствах

І.В. Левицька, кандидат економічних наук, доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Стаття присвячена проблемам фінансового забезпечення інтенсифікації процесів відтворення з урахуванням можливостей підприємства. Автором запропоновано різні джерела відтворювальних процесів, які визначаються виробничою, обліковою, амортизаційною, інвестиційною, інноваційною політикою і є невід'ємною складовою стратегічного розвитку підприємства.

Ключові слова: процеси відтворення, темпи оновлення, основні засоби, конкурентоспроможність підприємства, фінансове забезпечення, інтенсифікація, джерела фінансування, амортизаційний фонд.

Статья посвящена проблемам финансового обеспечения интенсификации процессов воспроизводства с учетом возможностей предприятия. Автором предложены различные источники воспроизводственных процессов, которые определяются производственной, учетной, амортизационной, инвестиционной, инновационной политикой и является неотъемлемой составляющей стратегического развития предприятия.

Ключевые слова: процессы воспроизводства, темпы обновления, основные средства, конкурентоспособность предприятия, финансовое обеспечение, интенсификация, источники финансирования, амортизационный фонд.

limits of the enterprise. The author offers various sources of reproductive processes, which are determined by production, accounting, depreciation, investment, innovation policy and is an integral component of strategic business development.

Key words: reproduction processes, the rate of renewal, fixed assets, the company's competitiveness, financial security, intensification, funding sources, a sinking fund.

Можливості інтенсифікації відтворювальних процесів на підприємствах значною мірою залежать від фінансових можливостей підприємства, що визначається багатьма чинниками, серед яких найбільшу вагу мають: ефективність діяльності підприємства, його організаційно-правова форма, цілі власників та зацікавлених осіб, визначена стратегія та ін.

Темпи і масштаби відтворення визначаються виробничою, обліковою, амортизаційною, інвестиційною, інноваційною політикою підприємства.

Прискорення темпів оновлення основних засобів має бути одним із ключових завдань забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. До такого висновку можна прийти на підставі наявних статистичних даних щодо ступеня зносу основних засобів та ефективності ринкової діяльності підприємства. Інтенсивне використання основних засобів є причиною скорочення їх життєвого циклу.

Особливо актуальним це питання є для підприємств харчової промисловості, оскільки темпи зростання ринку харчових продуктів протягом останніх років та орієнтація продукції на зовнішні ринки свідчать про необхідність здійснення оновлення активної частини основних засобів на засадах розширеного відтворення та забезпечення інноваційності товарів для тих підприємств, які планують тривалу присутність на цьому ринку і бажають забезпечити собі конкурентні переваги, особливо якщо йдеться про конкурентні переваги високого порядку.

Питання процесів відтворення було в центрі уваги тривалий час в розвитку економічної теорії. Цю проблему розглядали класики економічної теорії, вона була в центрі уваги науковців СРСР, і хоча останнім часом цій проблемі приділяють менше уваги, сучасна економічна наука також представлена працями науковців. Розглядали ці питання К. Маркс, А. Богданов, Ш. Хошимура, І. Трахтенберг, А. Орлеанський, П. Суїзі, Г. Фельдман, В. Поздняков, С. Покропивний, В. Немчинов, Ф. Кене, В. Сопко, О. Заїнчковський, В. Багієв, А. Череп та ін. В той же час її вирішення вимагає додаткових досліджень та науково обґрунтованих рекомендацій щодо забезпечення необхідних масштабів, обрання найбільш ефективних джерел фінансування та визначення обсягів вкладання коштів для забезпечення інноваційних процесів.

На думку російського науковця Є.Г. Багієва [1], конкурентоспроможність промислових підприємств переважно є похідною від ступеня новизни технологій, машин та обладнання, які ним використовуються. Саме це визначає перманентний характер оновлення основних засобів, а підвищення вимог спожи-

вачів, які висувають нові вимоги до товарів, викликають необхідність пошуку нових технічних та технологічних рішень.

На підприємствах харчової промисловості останнім часом намітилась позитивна тенденція у прискоренні темпів оновлення основних засобів, однак фінансова криза, що розгорнулась, призупинила ці процеси.

Особлива ринкова позиція підприємств харчової промисловості, що зумовлена випуском продукції повсякденного попиту, високими темпами оборненості активів, відносно високою ліквідністю товарів підприємств харчової промисловості, високими експортними можливостями підприємств галузі вимагає від них інтенсифікації темпів відтворювальних процесів та дозволяє забезпечити ці темпи.

В той же час в умовах фінансової та економічної кризи відбулось скорочення рівня покупної спроможності населення, що стало причиною часткової втрати підприємствами ринків збуту продукції, згортання діяльності, а відтоді і погіршення їх фінансового стану. Така ситуація призвела до погіршення або втрати доступу підприємств галузі до зовнішніх джерел фінансування промислових інвестицій.

Однією із задач підприємства є забезпечення організації відтворювальних процесів, яка б дозволила:

- зберегти стратегічні напрями розвитку підприємства;
- забезпечити досягнення високого рівня конкурентоспроможності продукції та підприємства;
- сприяти утриманню споживачів;
- забезпечити виконання тактичних рішень;
- покращити структуру активів та пасивів.

В тому разі, коли підприємству не вистачає власних коштів на здійснення окреслених задач, доцільним є звернення до позикових (зовнішніх) джерел фінансування.

Процес розширеного відтворення повинен починатись із формування грошових коштів у обсязі, що перевищує потреби простого відтворення, які будуть спрямовані на створення реальних активів та поповнення оборотного капіталу.

Якщо для простого відтворення можливе просте відтворення за рахунок сформованого амортизаційного фонду, то розширене відтворення вимагає збільшення фінансування. Потребу у додатковому фінансуванні можна покрити як за рахунок зовнішніх, так і за рахунок внутрішніх джерел фінансування.

Крім амортизаційного фонду, дієвим внутрішнім джерелом фінансування відтворювальних процесів виступає частина чистого прибутку, яка залишається у розпорядженні підприємства та спрямовується на його розвиток. Напрями використання прибутку визначаються не лише доцільністю вкладання та потребами підприємства, але й переважно розумінням власника щодо напрямів вкладання одержаної прибавочної вартості на вкладений капітал.

Ще одним джерелом відтворювальних процесів може розглядатись сума нарахованого зносу нематеріальних активів. Нематеріальні активи на підприємство можуть надходити по наступних каналах: придбання за плату, внесок у статутний капітал, безкоштовна передача. Незалежно від джерела надходження нематеріальні активи мають ряд характеристик, які їх відрізняють. Це відсутність матеріально-речової форми, здатність приносити прибуток, невизначеність відносно розмірів прибутку, що завдяки ним одержується.

Характерним є те, що зношення нематеріальних активів нараховується за нормами, визначеними самим підприємством, в основі розрахунків лежить первісна вартість та запланований термін використання нематеріального активу, який визначається підприємством самостійно.

Для фінансування відтворювальних процесів може використовуватись також цільове державне асигнування, якщо підприємство приймає участь у державних програмах.

Однією із організаційно-правових форм, які мають більш широкі можливості для інтенсифікації процесів відтворення, виступають корпорації.

Для акціонерних товариств фінансування відтворювальних процесів можливе за рахунок емісії акцій. Це джерело розширеного відтворення має як переваги, так і недоліки, які визначаються специфікою цього цінного паперу.

Так, до переваг можна віднести наступне:

- вартість акцій не погашається;
- виплата відсотків за користування коштами (у вигляді виплати дивідендів по простих акціях) залежить від прибутковості діяльності підприємства і не фіксується;
- зменшується ризик втрати платоспроможності підприємства;
- зменшується фінансовий ризик;
- не погіршується структура пасивів [2, 3].

Здійснюючи емісію акцій акціонерне товариство може бути орієнтоване на:

- розміщення акцій серед існуючих власників;
- приватне розміщення акцій;
- на продаж акцій через фондовий ринок [4].

Кожний із цих варіантів розміщення акцій має як свої переваги, так і недоліки. Так при розміщенні акцій серед існуючих власників проведення додаткової емісії не призводить до залучення зовнішніх інвесторів та не змінює стратегічні пріоритети, існуючу систему управління акціонерним товариством тощо.

Приватне розміщення акцій дозволяє уникнути недружнього поглинання та не несе загрози існуючим стратегічним пріоритетам, хоча може викликати зміни в менеджменті.

Продаж акцій через фондовий ринок виступає ще одним шляхом забезпечення потреби у фінансових ресурсах, спрямованих на оновлення основних засобів, але супроводжується продажем акцій зовнішнім інвесторам, склад яких важко прогнозувати. Такий підхід має переваги щодо можливого обсягу залучення коштів, але й не позбавлений недоліків, які при цьому виникають.

По-перше, важко прогнозується термін надходження грошових коштів в результаті здійснення емісії.

По-друге, можливе виникнення ситуації, коли емітовані акції не будуть продані у повному обсязі.

По-третє, може виникнути проблема, яка пов'язана зі зміною стратегічних орієнтирів товариства.

По-четверте, нові власники можуть вимагати зміни всієї системи управління, що існує в акціонерному товаристві [3].

Попри всі недоліки залучення необхідного обсягу фінансування на забезпечення фінансових потреб відтворювальних процесів на підприємстві таке джерело покриття фінансових потреб підприємства комбінує у собі переваги внутрішнього та зовнішнього фінансування. В той же час головним недоліком продажу акцій інвестору для забезпечення оновлення основних засобів виступає можливість втручання нових акціонерів в управління підприємством, що може викликати ризик втрати контролю над діяльністю підприємства у разі продажу великого пакету акцій.

До переваг також можна віднести можливість залучення обсягу коштів, що перевищує суму можливого кредиту, відсутність застави при здійсненні залучення коштів.

До недоліків – високу вартість залучення (процедури емісії, розміщення), можливість втрати контролю за управлінням підприємства, тривалий термін одержання грошових коштів, необхідність забезпечення рівня віддачі вкладених коштів вище, ніж середньоринкова ставка позикового капіталу країни.

Зовнішні джерела фінансування відтворювальних процесів мають специфіку, яка виражається заставністю, платністю, визначеними термінами повернення тощо.

Потреба у фінансуванні відтворювальних процесів за рахунок зовнішніх джерел фінансування викликається декількома причинами, серед яких найбільш важливі:

- помилки у амортизаційній політиці підприємства;
- необхідність розширення діяльності;
- високі темпи інфляції в країні тощо.

Питання про вибір джерел фінансування відтворювальних процесів вирішується із врахуванням дії наступних чинників та пріоритетів, визначених підприємством:

- вартість капіталу, що залучається для забезпечення відтворення у визначених масштабах;
- рівень віддачі коштів, що вкладаються;
- обрана (оптимальна) структура капіталу;
- ступінь прийнятності для підприємства ризику;
- економічні інтереси інвесторів та реципієнтів.

Основною проблемою вкладання коштів із зовнішніх джерел фінансування виступає забезпечення достатнього рівня прибутковості вкладень, який би дозволив забезпечити необхідний рівень доходності власникам капіталу або перекивати плату за позикові кошти [5].

Ситуація, що склалась на ринку позикового капіталу, у сукупності зі скороченням обсягів виробництва призводить до проведення інвестиційної політики підприємствами, яка спрямована на вирішення не стратегічних задач, що пов'язані із забезпеченням процесу розширеного відтворення активної частини основних засобів, а на підтримку основних засобів у робочому стані, що вимагає переорієнтації коштів на поточні та капітальні ремонти. У цьому разі інвестиції змінюють спрямованість з технічного переозброєння на поповнення оборотних активів.

Говорячи про планування напрямів вкладання коштів, Є.Г. Багієв [1] **азначає, що при плануванні промислових інвестицій в умовах технічного переозброєння виробництва необхідно орієнтуватись на два принципових моменти, які вимагають особливої уваги.**

По-перше, варто розуміти, що інвестиції являють собою сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень власного або позикового капіталу. При цьому промислові інвестиції часто характеризуються послідовністю платежів (виплат та надходжень) протягом терміну експлуатації об'єкту інвестування, тобто має місце «інвестиційний ланцюг» [6].

По-друге, існує ряд чинників, які ускладнюють прийняття інвестиційних рішень:

- методична складність оцінки прибутковості капіталовкладень у оновлення виробництва;
- наявність суттєвих розходжень проектно-кошторисної та фактичної інформації про витрати на реалізацію нових виробничих технологій, експлуатацію та післяпродажне обслуговування обладнання та машин;

- складність оцінки науково-технічної прогресивності та ефективності промислових технологій, обладнання, машин;

- відсутність інтересу до оновлення виробництва тощо [2, 7].

Крім визначених чинників, ускладнює здійснення оцінки ефективності відтворювальних процесів необхідність врахування ризиків. До цих ризиків варто віднести як фінансові, так і комерційні ризики, що виникають:

- ймовірність зміни ціни на основні засоби за період вивчення ринку та оформлення угоди;
- зміна джерел фінансування, їх вартості та термінів одержання коштів;
- зміна системи оподаткування країни та напрямів державного регулювання діяльності підприємств;

- зміна засад здійснення зовнішньоторговельних операцій;
- зміни у політиці ціноутворення на готову продукцію;
- зміна термінів введення в експлуатації основних засобів;
- прорахунки у визначенні стратегічних пріоритетів підприємства та його асортиментного портфелю.

Інтенсифікація процесів відтворення викликається появою технічних та технологічних інновацій у підприємств-лідерів ринку та необхідністю адекватної реакції для утримання ринкового сегменту підприємствами-послідовниками [8].

Ринок інновацій України можна розглядати як ринок інновацій, які вже мають обмежений попит на ринку країн із розвинутою економікою, тому часто рівень інноваційності продукції, що пропонується на споживчому ринку країни, викликає певні застереження з боку товаровиробників. Особливої загрози така ситуація набуває в умовах, коли Україна стала членом світової організації торгівлі, що відкриває доступ на ринок країни товарів країн-членів СОТ.

Оновлення виробництва здійснюється ефективно в тому разі, коли власник планує діяльність підприємства на тривалу перспективу, а його перебування в бізнесі не носить короткотермінового характеру і не передбачає швидкого перепродажу активів. Лише в цьому разі виникає потреба в інвестуванні у відтворення основних засобів і вирішення проблеми відтворення на інноваційній основі.

Особливого значення виваженість рішень щодо темпів відтворення набуває в умовах швидких змін напряму впливу чинників зовнішнього середовища та узгодженістю прийнятих рішень із ресурсами організації, розвитком її потенціалу. В цих умовах важко вирішувати проблеми, які пов'язані із інвестиційним забезпеченням підприємств без втрати керованості організацією та узгодженістю інтересів інвесторів, власників бізнесу та менеджментом.

Вміння правильно розподіляти потреби у грошових коштах між різними джерелами фінансування відтворювальних процесів дозволить уникнути невинуватених втрат.

Фінансування відтворювальних процесів для корпорацій буде мати менший ризик, оскільки дає можливість його розпорошення за рахунок диференціації спрямування коштів. В цьому разі ефективність вкладання коштів буде залежати від вміння розподіляти ризик вкладання коштів через перерозподіл грошових потоків.

Підтвердження цієї тези можна знайти через побудову рівняння. Для двох підприємств таке рівняння буде мати вигляд [9] [рівняння Беллмана](#).

Основними припущеннями в цьому разі виступають наступні:

- власник зацікавлений у такому розподілі грошових коштів між підприємствами, який дасть за n років максимальний сумарний прибуток;

- у подальшому одержаний прибуток інвестором у ці підприємства не інвестується;

- можливі значення прибутку та ймовірності їх одержання є емпіричними даними або ж одержані в результаті попереднього досвіду;

- в основні вирішення цієї задачі нелінійні моделі росту, які характеризують процеси росту, що розгортаються у часі, а саме логістична або S-подібна крива, якою можна описати зміни, що відбуваються в організаціях, ресурсах тощо.

Функція побудована за ознакою максимізації прибутку, який можна одержати при вкладанні грошових коштів на n років. При цьому приймається припущення, що одержаний прибуток інвестором у розвиток підприємства не інвестується.

При вкладанні коштів на n років функціональне рівняння Беллмана буде мати вигляд:

$$f_n = \max_{0 \leq x \leq K} (\varphi(x) + \psi(K - x) + f_{n-1}(\alpha(x) + \beta(k - x))) \quad (1)$$

- K – сума коштів, яку може вкласти інвестор у підприємства;
- f_n – можливий прибуток в період, який дорівнює n років;
- $a_j(x)$ – залишок коштів при здійсненні інвестування кожного j -го року;
- p_{ij} – ймовірність одержання прибутку у кожному j -му році;
- Ψ_n – ймовірний прибуток за n років;
- φ_n – математичне очікування прибутку за n років;

Остаточний вигляд рівняння Беллмана із визначеними зв'язками між максимальним прибутком, який можна одержати кожного року та в цілому за весь період часу, буде мати вигляд:

$$f_n(K) = \max_{0 \leq x \leq K} \left(\sum_{t=1}^k P_{1t} \varphi(x) + \sum_{x=1}^n P_{3x} \psi(K-x) + f_{n-1} \left[\sum_{j=1}^l p_{2j} a_j(x) + \sum_{t=1}^n p_{4t} \beta_t(K-x) \right] \right) \quad (2)$$

При виведенні функціонального рівняння використовується підхід щодо визначення максимального прибутку при розподілі коштів. Для визначення політики оптимального розподілу капіталу між підприємствами використовується зворотний хід суджень.

ВИСНОВКИ

Обрання оптимальної структури джерел фінансування процесів відтворення буде залежати від багатьох чинників.

Визначаючи напрями та обсяги вкладень у відтворювальні процеси, необхідно враховувати, що джерела фінансування повинні:

- балансувати інтереси інвесторів та власників;
- бути ув'язані із традиціями компанії (персоналом, ринком), але орієнтовані на нові рішення традиційних проблем;
- бути орієнтовані на потенційні зміни смаків споживачів і, відповідно, попиту на товарному ринку;
- забезпечувати своєчасний вихід товару на ринок.

Таким чином можна говорити, що процеси відтворення на підприємствах повинні бути невід'ємною складовою його стратегічного розвитку та визначатися доцільністю збільшення обсягів виробництва та фінансовими можливостями.

Список використаних джерел

1. Багиев Е.Г. Принципы планирования промышленных инвестиций в условиях технического перевооружения производства / Е.Г. Багиев // Проблемы современной экономики, N 2(30) / [Электронный ресурс] / www/m-economy.ru/outher.php?
2. Бандурин А.В., Зинатулин Л.Ф. Экономико-правовое регулирование деятельности корпораций в России. – М. : Буквица, 1999. – 212 с.
3. Орехов С.А, Селезнев В. А. Теория корпоративного управления. – М. : МЭСИ, 2004. – 380 с.
4. Финансы и управление предприятием [Электронный ресурс] / www.libraryola.com/?page_id=149
5. Левицька І.В. Скопенко Н.С. Інвестиційне забезпечення оновлення основних засобів підприємств харчової промисловості // Наукові праці - Київ Національний університет харчових технологій, №32, 2010, С.127-128
6. Шмален Г. Основы и проблемы экономики предприятия / Г.Шмален [Пер. с нем. / Под ред. проф. А.Г. Поршнева] . – М. : Финансы и статистика, 1996. – 512 с.
7. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают / Р.Фостер : [Пер. с англ.] / Общ. ред. В.И. Данилова-Данильяна. – М. : Прогресс, 1987. – 272 с.
8. Скопина И.В. Восстановительные инвестиции в основной капитал как стратегический фактор экономического роста / И.В.Скопина, Ю.О.Бакланова, А.О.Скопин // Региональная экономика и управление: электр. науч. журн. / Вятский государственный университет - [Электронный ресурс]. – Киров: ООО «Международный центр научно-исследовательских проектов», 2007. - №1 (09) <http://region.mcnip.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=115>
9. Марданов Р.Ш. Оптимальное распределение инвестиций в условиях неопределенности / Р.Ш.Марданов, А.Ю.Хасанова // Проблемы современной экономики, № 3(31) / [Электронный ресурс] / www/m-economy.ru/outher.php?

Рецензент: Т.Л. Мостенська, д.е.н., проф.